

Risiko i tolkemediert interaksjon – tolken tolker (ikke) alt

Randi Havnen

Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning
OsloMet – Storbyuniversitetet
ranha@oslomet.no

Tonje Raddum Hitching

Forsvaret
thitching@mil.no

Sammendrag

I denne artikkelen utforsker vi risiko i tolkemediert interaksjon i offentlig sektor når tolken og tjenesteyter ikke har felles kunnskapsgrunnlag om hva tolkeprosessen innebærer. Det legges til grunn at kommunikative praksiser er semiotiske, at de er kulturelt og sosialt formet, samt at tolking uunngåelig påvirker kommunikasjonen. Dette knytter vi opp mot en mulig forenklet forståelse av føringen i Tolkeforskriften om at «Tolken skal tolke nøyaktig det som blir sagt i samtalen, uten å endre, holde tilbake eller legge til innhold». Formuleringen kan signalisere at full tekstlikhet er mulig. For å belyse den kommunikative risikoen når forventning om tekstlikhet ligger til grunn, presenterer vi en analyse av tolkestudenters skriftlige notater om deres forståelse av språksituasjonen i Romania, Pakistan og Vietnam, samt transkripsjon av studentenes vurderinger av utfordringer i to konkrete tekster. Datamaterialet er samlet gjennom læringsaktiviteter knyttet til emnet *Talking fra skrift til tale* på Bachelor i tolking i offentlig sektor ved OsloMet – Storbyuniversitetet. Vi diskuterer funnene fra studien opp mot kunnskap om kompetanse blant utøvende tolker og tolkebrukere. Artikkelen konkluderer med at hvis en instrumentell forståelse av tolking ligger til grunn ved profesjonsutøvelse, vil det kunne ha konsekvenser for enkeltmennesker og at kompetanseheving er nødvendig for å redusere slik risiko.

Nøkkelord: tolkeloven, tolkemediert interaksjon, profesjonssamarbeid, risiko

Abstract

This article examines the risks associated with interpreter mediated interaction in the public sector when the interpreter and service provider lack a shared understanding of the interpreting process and its implications. Communicative practices are understood to be semiotic in nature, shaped by cultural and social factors, and inherently influenced by the process of interpreting. We view this in the light of a potentially simplified understanding of the interpreters' Code of Ethics, especially the following guideline: "The interpreter should interpret exactly what is said in the conversation, without changing, withholding or adding content". This formulation may create the impression that full textual similarity is possible. To shed light on the communicative risk involved when the point of departure is an expectation of textual similarity, we present an analysis of interpreting students' written notes on their understanding of the language situation in Romania, Pakistan and Vietnam, as well as transcriptions of the students' assessments of challenges in two specific texts. The data were collected through learning activities associated with the course *Sight Translation* (Talking fra skrift til tale) in the Bachelor's programme in Public Sector Interpreting at Oslo Metropolitan University. We discuss the findings from the study in light of existing knowledge about competence among practicing interpreters and interpreter users. The article concludes that if a simplified understanding of interpreting is the foundation for professional practice, this could have real-world consequences for individuals. Enhancing professional competence is necessary to reduce such risks.

Keywords: the interpreting act, interpreter mediated interaction, professional cooperation, communicative risk

Innledning

I denne artikkelen utforsker vi mulige risikoer i tolkemediert interaksjon. Utgangspunktet er at vi som tolkeutdannere erfarer at det finnes ulike oppfatninger av tolkens oppgave blant studenter, tolker og tolkebrukere. Vi ser nærmere på grunnlaget for at tolkens oppgave forstås ulikt. For å illustrere en del kommunikative ressurser som er utfordrende i tolking, legger vi til grunn en studie som er gjort i forbindelse med undervisningsaktiviteter ved bachelorutdanningen i tolking i offentlig sektor ved OsloMet – Storbyuniversitetet våren 2021. Materialet består av notater med studentenes beskrivelser av språkbruk i Pakistan, Romania og Vietnam og en transkribert diskusjon om kontrastive perspektiver på offentlig kommunikasjon, samt studentenes oppfattelser av kommunikasjonsutfordringer knyttet til to konkrete tekster. Eksisterende lovverk om ansvar i kommunikasjon, samt litteratur om tolkefeltet og om profesjonalisering trekkes inn i diskusjonen om risikoer i tolkemediert interaksjon.

Ulike oppfattelser av tolkeetikken kan eksemplifiseres gjennom Varvin (2008) og Ørvig (2009) som fra sine profesjonsperspektiver argumenterer *mot* en lingvistisk og semantisk forståelse av tolking. De mener også andre kommunikative ressurser må inkluderes. Ørvig (2009) forstår tolking som styrt av den såkalte rørmodellen for kommunikasjon som hun avviser, og tar til orde for den mer dynamiske konstruksjonsmodellen. Nilsen og Hitching (2011) besvarer Ørvig (2009) og viser at det ikke er rørmodellen som ligger til grunn for tolkens etikk:

Som illustrert i artikkelen anser vi ikke at de tolkeetiske retningslinjene gir tolken «begrensede kommunikasjonsaspekter å spille på» og at tolken «har krav på seg om bare å forholde seg til det som blir ytret verbalt», slik Ørvig hevder i sin avhandling (2007: 257). Det er ikke slik de tolkeetiske retningslinjene bør forstås. Dette er heller ikke i tråd med det vi lærer våre studenter ved tolkeutdanningen. Det er altså ikke utelukkende de verbale signalene vi lærer våre studenter å gjengi, men alt det som blir ytret, slik det utformes gjennom multimodale ressurser. Vi lærer dem å gjengi et innhold og ikke en form. (Nilsen og Hitching, 2011, s. 234)

Vi erfarer at forenklete oppfattelser av språk, kommunikasjon og tolking fremdeles er sterkt til stede både blant studenter, praktiserende tolker og tolkebrukere. Tolkebrukere ser gjerne bruk av tolk som et administrativt anliggende og ikke som et spørsmål om kommunikativ kompetanse der en tverrfaglig forståelse for hverandres ansvar er nødvendig for sikker kommunikasjon (Felberg & Sagli, 2023). Johnsen (2023) tar til orde for tettere tverrfaglig samarbeid om tolket interaksjon og viser at det i rettsalen legges for mye vekt på tolkenes kvalifikasjoner og ikke andre kvalitetssikringsmuligheter.

§2 i Forskrift til Tolkeloven (Loven om offentlige organers krav om bruk av tolk) lyder slik: «Tolken skal tolke nøyaktig det som blir sagt i samtalen, uten å endre, holde tilbake eller legge til innhold». Grunnlaget for denne bestemmelsen er ikke fundert på en idé om at det er mulig å lage to helt like tekster gjennom tolking, det har med ansvar å gjøre. Tolken skal ikke blande seg inn ved å la sine holdninger påvirke hva som skal gjengis, altså ikke sile og prioritere hva som skal tolkes (utelate), ikke ta initiativ til å forklare saksforhold eller oppklare misforståelser som ikke er forårsaket av tolken (legge til). Tolkenes oppgave er å holde seg tett opp mot meningspotensialet i sin gjengivelse (ikke endre) og ta valg på grunnlag av kunnskap om språk, kommunikasjon, kontekst og tolking (oversettelse). Dette utgjør tolkenes skjønnsdomene, og tolken tolker så presist som mulig innenfor disse rammene.

Uten en faglig forståelse av tolkens kjerneoppgave, er veien kort til en rørmodellforståelse (*conduit model* på engelsk) slik etiske retningslinjer for tolker kan fremstå (Okonievska, 2022). Det at ingen endring vektlegges, kan skjule det faktum at det alltid vil oppstå en viss meningsforskyvning i tolkemediert kommunikasjon.

Vår forståelse av kommunikasjon, og dermed også tolking, er forankret i multimodalitet og sosialsemiotikk, der kommunikative praksiser (sjangre) også ansees som en semiotisk ressurs (Van Leeuwen, 2005). Med semiotisk menes her at praksis (sjanger) bidrar til meningsskaping, sammen med en rekke andre semiotiske ressurser. I talespråket er for eksempel tonefall, blick og bevegelser semiotiske, og i skriftspråket layout, fonter, grafikk, mm. Vi legger også til grunn at semiotiske ressurser er sosialt og kulturelt formet (Kress, 2010).

Forskningsspørsmålet i denne artikkelen er følgende: Hvilke risikoer kan oppstå i tolkemediert kommunikasjon hvis tolkebrukerne, men også tolkene forventer tekstlighet ved tolking? For å besvare spørsmålet, bygger vi på eksisterende kunnskap om kompetanse i tolking og om tolkemediert kommunikasjon i Norge. Dette kombineres med en studie om tolkestudenters kunnskaper om meningsskapende ressurser som de møter i sin praksis som enten er utenfor tolkens ansvarsområde og handlingsrom eller i skjæringspunktet mellom språk, kommunikasjon og (tekst)kultur. Formålet er å fremheve kommunikative risikoer i tolkemediert interaksjon når forskningsbasert kunnskap ikke ligger til grunn for praksis og med dette oppfordre til økt satsning på kompetanse og tverrfaglig profesjonssamarbeid. Når vi påpeker mulige risikoer, betyr det ikke at det ikke også er mye profesjonell, tolkemediert kommunikasjon i offentlig tjenesteyting. Gitt at ikke alle har tilgang til utdanning og kompetanseheving, vil en del samtaler foregå på et utilstrekkelig kunnskapsgrunnlag, med de konsekvensene det kan ha for kommunikasjonen. For et hvert enkeltindivid i tolkemedierte, institusjonelle samtaler, vil det alltid være noe som står på spill (Pöllabauer & Topolovec, 2021).

Artikkelen er videre bygget opp slik: Først forankrer vi i ulike lover det kommunikative ansvaret i offentlig sektor. Deretter går vi kort gjennom noen viktige elementer knyttet til profesjonalisering av tolkefeltet. Videre beskriver vi erfaringer vi som tolkeutdannere har i forbindelse med tolkemethoden tolking fra skift til tale (prima vista tolking) som viser nytten av utdanning. I teoridelen presenterer vi perspektiver på tekster som ytringshandlinger og viser eksempler på konkrete kommunikative praksiser som er sosialt og kulturelt formet. I metodekapitlet gjennomgår vi grunnlaget for studien av tolkestudentenes kontrastive beskrivelser av språklige og kommunikative utfordringer i tolking fra skrift til tale. Vi avslutter med å diskutere funnene fra studien opp mot mulige risikoer i kommunikasjon ved en forenklet (instrumentell) oppfattelse av tolking og kommunikasjon. Til slutt tar vi til orde for større satsning på utdanning og tverrprofesjonelt samarbeid for å redusere den kommunikative risikoen.

Det kommunikative ansvaret

Covid19 situasjonen var globalt et forstørrelsesglass på kommunikasjon og det førte til en rekke spennende diskusjoner om språk, modalitet, medium, tillit til myndigheter og til informasjon fra myndighetene (Felberg, 2022, 2021). Forskning avdekket mangler i beredskapen knyttet til krisekommunikasjon og språk- og modalitetsbarrierer (Felberg, 2022). Senere har svakheter i rutiner for kvalitetssikring av skriftlige oversettelser blitt beskrevet som en blindsoner i norsk forvaltning (Solum et al. 2024). Solum et al. (2024) viser hvordan Folkehelseinstituttet (FHI) gjennom pandemien forbedret sin praksis, blant annet med å utforme informasjon med tanke på oversettelse og med fokus på klarspråk. Det viste seg blant annet at utarbeidelse av tekster med tanke på oversettelse hadde effekt på klarspråk på norsk.

Kommunikasjonen ble altså tydeligere av at man fokuserte på at informasjonen skulle oversettes.

Tolking i offentlig sektor er regulert av Loven om offentlige organers bruk av tolk (Tolkeloven) som trådte i kraft januar 2022 på grunnlag av NOU 2014:8 Tolking i offentlig sektor – et spørsmål om rettssikkerhet og likeverd. I januar 2022 trådte også Språkloven i kraft, og klarspråk fikk en egen paragraf (§9). Gjennom disse lovene gis myndighetene et tydelig ansvar for å kommunisere klart og tydelig, og når nødvendig, ved bruk av tolk. I tillegg finnes Likestillings- og diskrimineringsloven fra 2018 der blant annet kravet om universell utforming er forankret. Det overordnede målet med disse lovene er å sikre tilgang til likeverdige og tilgjengelige tjenester, samt tilgang til offentlig informasjon på tross av barrierer.

Selv om tolking er regulert ved lov, vet vi at kvalitetssikring av tolketjenester ikke er systematisk og at det kan oppfattes som tilstrekkelig kvalitetssikring å innkalle tolk, uten å vurdere kvalifikasjoner i forkant eller å evaluere tjenestene i etterkant.¹ Felberg og Sagli (2019, 2023) tydeliggjør hva slags kompetanse tolkebrukere trenger for å kommunisere godt via tolk. Det kan se ut til å eksistere en idé om at språkbarrieren er noe som kan isoleres fra resten av det kommunikative arbeidet. Vår erfaring fra opplæring i kommunikasjon via tolk er at de som bestiller tolk til samtaler, tar det for gitt at tolkemarkedet er regulert og at de får profesjonelle tolker, de kjenner ikke til hvilke grep de selv kan ta for å sikre kommunikasjonen.

Profesjonalisering av tolkefeltet

Skaaden (2021) viser hvordan tolking kan forstås som en profesjon ved å trekke opp sammenhengen mellom tolking og profesjoners kjennetegn slik de er beskrevet i profesjonssosiologi. Som andre profesjonsutøvere, utøver tolker en spesialisert tjeneste av samfunnsmessig betydning. For å kunne gjøre dette, er det nødvendig med både utdanning og normering gjennom yrkesetikk, samt skjønnsutøvelse. Selv om vi nå har permanent utdanning i tolking i offentlig sektor i Norge, mangler tolkeyrket andre kjennetegn som status, anerkjennelse og monopol på yrkesutøvelse. Vi kan si at tolking som profesjon er under utvikling og at Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk (2022) er et mektig virkemiddel i denne sammenhengen.

Tolkens yrkesetikk er beskrevet i Forskrift til tolkeloven (2022, §§3-8). Forskriften sier blant annet at tolken skal tolke alt som blir sagt nøyaktig, være nøytral og ta ansvar for at tolkingen kan foregå forsvarlig, tolkingens mål er ikke å skape forståelse, men mulighet for forståelse. Denne normeringen av tolking legger opp til at offentlige organer har hovedansvar for kommunikasjonen og for at den individuelle borgerens rettigheter og autonomi ivaretas. Nasjonalt tolkeregister er en oversikt over personer som ved lov er definert som kvalifiserte tolker plassert i kategorier fra A-E, der de i kategori A har både bachelorgrad og statsautorisasjon og kategori E har en tospråklig test og et kurs om tolking. Per i dag er det 104 tolker i kategori A og 1240 i kategori E av totalt 2619 oppførte personer (Nasjonalt tolkeregister, 2025). Kategori E er ikke vurdert i tolking, men kjenner til sitt ansvar og forplikter seg til etikken ved oppføring i registeret. I Norge tilbys 45 BA (kategori B) plasser i året og omkring 70-100 plasser på Innføring i tolking i offentlig sektor (30 sp), som kvalifiserer til oppføring i kategori D. Mange må vente lenge før de får tilbud om utdanning.

I hvert enkelt tolkemedierte møte har tolken ansvar for å vurdere sin kompetanse, si ifra om når tolkingen ikke kan utføres forsvarlig og til å tolke alt. Offentlige organer har plikt til å vurdere tolkebehov, innkalle tolk og til å tilrettelegge for at tolkingen kan foregå forsvarlig.

¹ Se diverse rapporter fra IMDi: <https://www.imdi.no/tolk/rapporter/>.

Tolking fra skrift til tale

Emnet *Tolking fra skrift til tale* (15 sp) ble innført fordi tolking av skriftlige tekster er en utbredt praksis i offentlig sektor (Felberg, 2015; Nilsen & Monsrud 2015; Nilsen & Felberg, 2017; Nilsen & Havnen, 2020). Tolking fra skrift til tale (prima vista) er tolking fra ett språk til et annet og fra en modalitet til en annen (Havnen, 2019).

I undervisningen i *Tolking fra skrift til tale* møter vi i starten av semesteret sterk motstand mot, og til og med redsel for, de tolkestrategiene vi forfekter. Årsaken til dette er at studentene for eksempel anser en verbalisering av multimodale visuelle ressurser i tolking fra skrift til tale som et tillegg, og dermed brudd på tolkeetikken. I tolking av skriftlige tekster som er strukturert for lesere, vil enkelte grafiske tegn måtte uttrykkes med andre ressurser i den muntlige gjengivelsen (Havnen, 2019, 2021). I løpet av emnet, der studentene blant annet jobber med multimodal mediering og interaksjonsanalyse, beveger de seg fra å være svært ordfokuserte, mot en mer nyansert oppfattelse om hvordan mening uttrykkes gjennom ulike ressurser i skrift og tale (Havnen, 2019). Multimodal meningsskaping er ikke et nytt tema på utdanningen (jf. Nilsen & Hitching, 2011), men når det medieres mellom to ulike modaliteter, blir det ekstra tydelig hvordan semiotiske ressurser virker sammen og danner meningspotensialer som beveger seg utover det språklige. I en masterstudie vises en tydelig tendens til at studentene har god nytte av undervisning og utdanning. Gjennom emnet tilegner de seg både et mer nyansert begrepsapparat og føler seg tryggere ute på oppdrag (Antinjuntti, 2024).

Teori

Tekster som handling og semiotiske kommunikative praksiser

Tekst som ytringshandling kan defineres slik: «Tekster er ytringer som deltakerne i en viss kultur gir en spesielt avgrenset status eller verdi, der det i kulturen er utviklet tekstnormer som avgjør hvilke ytringer som gis tekstverdi, og hvordan slike tekster ordnes» (Berge i Tønneson, 2002, s. 236). Denne definisjonen knytter tekstnormer til deltakerne i en kultur og til at tekster får verdi gjennom disse normene. Dette er i tråd med Kress (2010) sin definisjon av at semiotiske ressurser blir sosialt og kulturelt formet. En utfordring i tolket/oversatt kommunikasjon, er at teksten ikke vil ha samme verdi for publikum dersom leseren ikke er kjent med normene i teksten.

For videre å illustrere kommunikative praksiser som semiotiske, velger vi et lengre sitat fra Seljeseths (2021) avhandling *Klart språk og retorisk medborgerskap* der hun viser til medieringsprosessen når tekster i offentlig sektor skal utformes til klarspråk.

Når man jobber aktivt med å endre tekststruktur og stilistikk, slik man jo gjør når man jobber med klarspråk, kjemper man ikke bare mot inngrodd skrivevaner, men også mot normer for handlingsmåter som er nedfelt i kulturen vår. Det er måten teksten er utforma på som manifesterer den som ytringshandling. Det innebærer at endringsarbeid stiller store krav til både tekstforfattere og tekstlesere. Forfatterne må forstå hvilke funksjoner ulike normer ivaretar i teksten og sørge for at de funksjonene man ønsker å ha med videre, blir ivaretatt. Leserene må på sin side evne å tilegne seg nye tolkningsnøkler slik at de gjenkjenner som den ytringshandlingen den er ment å være (Seljeseth, 2020, s. 45).

Det hevdes her at tekstnormer er nedfelt i kulturen og at form er med på å manifestere ytringshandlingen, endring av form vil påvirke tekstens funksjon. Dette ser vi i tolking fra skrift til tale der tekstens ideasjonelle, relasjonelle og tekstuelle metafunksjoner endres som en konsekvens av mediering mellom modaliteter (Havnen, 2021). Sitatet over viser også at lesere (publikum) trenger tolkningsnøkler for å gjenkjenne ytringshandlinger. Sjangerforståelse vil kunne være en slik nøkkel.

Klarspråk er en tekstnorm som ikke nødvendigvis eksisterer i språket det tolkes til, selv om selve målet vil kunne være mulig å oppnå. I Norge er klarspråk en målsetning forankret i Språkloven §9. Det finnes ulike definisjoner, vi tar her med den som tar høyde for multimodale aspekter: «Klarspråk er kommunikasjon med så tydelig ordlyd, struktur og visuell utforming at leserne i målgruppen finner informasjonen de trenger, forstår den og kan bruke den» (Språkrådet, u.å.). Fenomenet klarspråk er tett knyttet til demokratisering (Seljeseth, 2020). En del migranter kommer fra samfunn som styres etter andre normer. Det norske samfunnet er et skriftbasert samfunn hvor det i offentlig sektor er en relativt klar funksjonsdeling mellom situasjoner hvor man anvender talespråket versus skriftspråket. Talespråkvariantene og skriftspråket i Norge kan ha overlappende strukturer, i andre samfunn kan man finne en situasjon med språklig diglossi.

Med diglossi menes at forskjellige språk eller språkvarianter har ulike bruksområder og av dette følger også ulik status (Ferguson, 1959; Kaye, 1994). Typiske eksempler på diglossi er at det benyttes ett språk eller en språknorm til forvaltning og/eller skolen, og et annet språk eller en annen språkvariant i andre sammenhenger, som i Sveits, Singapore, Kypros, Sør-Afrika og samtlige arabisk-talende land. Det offisielle språket, eller den offisielle skriftspråksnormen, kan være knyttet til status og makt jf. kolonialismens spor av utbredelsen av engelsk, fransk og spansk. Det finnes ulike grader av diglossi som for eksempel at talespråket/talespråkene eller talespråkvariantene og skriftspråket står svært langt fra hverandre, og det kan være ulik grad av standardisering. I og med at språk kan ha ulike bruksområder, vil valg av språkvariant i tolking også være semiotisk, altså påvirke meningspotensialet.

En tekst vil ifølge Kress og Van Leeuwen (2001) tilføres mening i ethvert lag/enhver del av prosessen i sin utvikling (denne prosessen er ikke nødvendigvis verken lineær eller hierarkisk). De beskriver fire lag/deler: diskurs, design, produksjon og distribusjon. Diskursen er den sosialt konstruerte kunnskapen om en del av virkeligheten. En teksts design er en realisering av denne gjennom for eksempel valg av genre, som produseres gjennom et medium (eller flere) og som distribueres til et publikum (leser, lytter, publikum). Dermed vil all mediering, også tolking, bidra semiotisk i meningsskapning (Havnen, 2019).

Oversettelsesteori

To hovedteorier om oversettelse (i bred forstand) har ligget til grunn for ulike oversettelsespraksiser. Kort viser vi her til ekvivalensteorien som sier at oversettelser skal ha ekvivalent funksjon og at man bør gjengi kildetekstens funksjon i målteksten. Ved siden av dette, finnes skoposteorier som fokuserer på hva oversettelsen skal brukes til i en gitt situasjon, noe som åpner for flere funksjoner av samme tekst (Baker, 2018). En tolk eller oversetter beveger seg i et kontinuum der man orienterer seg mot kildeteksten eller målteksten i ulik grad. Kunnskap om språket, konteksten og målet med kommunikasjonen vil sette rammer for hvilke valg som er mulig å ta, i tillegg til normeringen av den gitte praksisen. En praksis med stor frihet, er for eksempel oversettelse av reklame og dikt, mens handlingsrommet for oversettelse og tolking i offentlig sektor er smalere. Alle gjengivelser kan medføre forskyvninger i meningspotensialet. Forskyvninger (*shifts* på engelsk) beskrives som mindre språklige endringer som skjer som en konsekvens av oversettelsen fra et språk til et annet (Munday, 2016). Disse kan være obligatoriske, og ligger i grammatiske, syntaktiske og diskursmessige ulikheter i hvordan mening skapes på ulike språk, men de kan også være oversetterens valg i henhold til målet med oversettelsen.

Når det kommer til hvordan oversatte tekster forstås, vil også ulike verbalspråklige og visuelle retoriske strategier og sjangere, tekstkonvensjoner og kommunikative praksiser føre til bevegelser i meningspotensialet uavhengig av det språklige innholdet, da semiotiske ressurser spiller sammen og ikke kan løsrives fra hverandre (Van Leeuwen, 2005). Adami og

Pinto (2020) oppfordrer til mer forskning på kontrastive perspektiver på semiotikk i oversettelse (i bred forstand). At vi ser på kommunikative praksiser i ulike land og tolkestudentenes vurderinger av utfordringer i tekster, er et bidrag til slik forskning.

Metode

Motivasjonen for å undersøke språkpraksiser (sjangre) nærmere var studentenes refleksjoner rundt tale- og skriftspråkspraksiser i deres såkalte tolkespråkland, her overlappende med nasjonalstatene Romania, Vietnam og Pakistan. Studentene hadde fått i oppgave å reflektere rundt forskjellen mellom tale og skriftspråk, samt rundt ulike språklige registre i gitte kontekster som i skolen, hos legen og hjemme. Hensikten med oppgavene var i første omgang å vise at også innad i talespråket er det registervariasjon, da vår erfaring var at mange studenter umiddelbart vurderer skrift som formelt og tale som uformelt, samtidig å få frem at det studentene ofte refererer til med sekkebegrepet kultur, men kan handle om analfabetisme, diglossi og makt. I svarene på oppgaven om språklige register (vedlegg 1) kom det frem interessante perspektiver, både knyttet til språk og til historiske og sosiale forhold som ligger til grunn for de ulike språksituasjonene. Vi ba om å få lov til å benytte disse korte refleksjonsnotatene sammen med nye data vi ville produsere med studentene i en undervisningsøkt der forskning var målet. Vi utformet et prosjekt vi kalte KON TEKST (kontrastiv tekstkunnskap i offentlig diskurs). Prosjektet ble registret og godkjent av NSD (SIKT) og etter samtykke fikk vi 6 notater om språkpraksiser i Romania, 8 om Pakistan, 6 om Vietnam, samt samme antall deltakere til den forberedte økten. De fleste studentene var da - og er fortsatt - praktiserende tolker. Flere av deltakerne i studien har statsautorisasjon i tolking og de fleste har lang tolkeerfaring.

Tolker har en unik posisjon i det at de jevnlig i sitt virke møter ulike tekster (muntlige og skriftlige) og kontekster og de blir vitner til mange kommunikative utfordringer som ikke er relatert til språklige barrierer. Erfaringene deres er en del av deres kunnskapsbase (Billett, 2011) og vil ligge til grunn for deres skjønnsutøvelse. Studentenes beskrivelser er subjektive, samtidig var det ikke motstrid innad i språkgruppene, selv om de vektla ulike perspektiver. Således kan vi legge til grunn at deres beskrivelser til en viss grad gjenspeiler virkeligheten.

Skriftlige tekster som blir tolket i offentlig sektor kan sammenlignes med pedagogiske tekster i den forstand at de ofte formidler kunnskap som skal kunne anvendes på en eller annen måte av leseren.² Resepsjonsteori ligger til grunn for å kunne lete frem modelleseren i tekster. Dette er ikke en konkret leser (den empiriske leseren), men implisitte lesere teksten henvender seg til, og denne leseren kan man analysere seg frem til i teksten. Både i offentlige dokumenter og læremidler vil det være en rekke anvisninger, underforstått kunnskap og kompetanse. Modelleseren guider den 'rette' lesingen av tekster (Tønnesson, 2010). Modelleseren er verken målgruppen eller de empiriske leserne, men den som kan analyseres ut fra selve teksten og de normer som kommer frem i denne, som et potensial i teksten. Ideelt sett bør målgruppe og modelleser overlappe, noe som kan være utfordrende i mangfoldige samfunn. Hvordan meningen faktisk aktualiseres, avhenger av kompetanse, tid og rom. Den realiserte meningen vil være forhandling mellom teksten og lesernes forforståelser (Tønnesson, 2010). I analysen av funnene knyttet til de to konkrete tekstene, er det resepsjonsteori som ligger til grunn.

Studentene forberedte seg med å arbeide med to konkrete brosjyrer (vedlegg 2 og 3): Brosjyre A «Friluftslivs for seniorer. Aktivitet og trivsel i nærmiljøet», utgitt av Norsk Friluftsliv med støtte fra Helsedirektoratet og brosjyre B «Ditt liv, din plan – Til deg som kan ha behov for langvarige og koordinerte tjenester». Begge brosjyrene henvender seg til grupper hvor offentlig sektor tilbyr særlig tilrettelegging gjennom aktivitetsstyring eller

² Se også Engberg (2021) om oversettelse av rettsdokumenter som kunnskapsformidling.

plankoordinering. De overordnede språkhandlingene er ‘å gi informasjon’ og ‘gi og få tjenester’ (Halliday, 1978). Formålet var å reflektere over oversettelsesutfordringer som kan oppstå om disse brosjyrene skulle tolkes. Studentene leverte individuelle skriftlige notater, jobbet deretter i grupper på Zoom og møttes til slutt i en plenumsdiskusjon der utfordringene med tekstene ble diskutert. I diskusjonene kom det også frem beskrivelser av offentlig kommunikasjon med borgere i deres tolkespråkland. Vi transkriberte opptak av fellesdiskusjonen knyttet til offentlig kommunikasjon og de to brosjyrene.

Analysen vi har gjort av notatene og diskusjonen er en kvalitativ tematisk analyse (Johannessen et al., 2018). Gitt materialets begrensede omfang, samt at temaene var forhåndsdefinert, ble analysen utført manuelt. Vi gikk først gjennom materialet for å kode underkategorier av de overordnede temaene. Deretter systematiserte vi studentenes beskrivelser av de ulike kategoriene og på dette grunnlaget beskriver vi de mest fremtredende perspektivene i materialet.

Analyse og funn

Videre presenterer vi først funnene knyttet til studentenes individuelle notater om språklige registre, deretter det som kom frem i diskusjonen knyttet til offentlig kommunikasjon med borgerne og til slutt går vi gjennom resultatene knyttet til de to konkrete brosjyrene.

Tale- og skriftspråk i Romania, Vietnam og Pakistan

Det mest påfallende i studentenes notater var likheter på tvers av språkgruppene i kontrast til Norge. En felles oppfattelse var at skriftspråket i deres opprinnelsesland stod hierarkisk over talespråket, og at skriftspråket kunne karakteriseres som mer utilgjengelig enn talespråket. De fremhevet talespråket som lavstatus, spesielt der talespråket representerer lavere sosiale grupper. Samtlige studenter oppfatter skriftspråket som mer formelt, og de mener at talespråket ikke benyttes så fritt som i Norge, selv om enkelte observerer endringer som følge av internett og andre semimuntlige medier. De oppgir at innenfor talespråket er det fleksibilitet med tanke på bruken av ulike registre, samtidig som de løfter frem hvordan sosial status og kunnskapsstatus tydelig reflekteres i muntlig språkbruk.

Studentene beskriver skriftlig diskurs som dominerende i utdanning, administrasjon og rettssystemer i Romania. Disse skriftlige diskursene er komplekse og registeret til en viss grad utilgjengelig: «De store forskjellene mellom de språkregistrene som brukes i befolkningen og det formelle språkregisteret som brukes i offentlige institusjoner er derfor stor». Det påpekes at en stor andel språkbrukere ikke får den utdanningen de trenger for å kunne delta i samfunnet eller til å utføre sitt retoriske medborgerskap. Skriftlige diskurser signaliserer ikke demokratisering av språket med formål om å skape sosial utvikling. Eksempelvis er skolebøker skrevet på et høyt akademisk nivå ikke tilpasset barn. Videre formidler studentene inntrykket av at skolekvaliteten i rurale områder, der en stor andel av befolkningen bor, som spesielt dårlig. I talespråket er signalisering av relasjonell status viktig, blant annet gjennom bruk av høflighetsformer og bruk av titler: «Alle forventer at intellektuelle og kjente personer bruker et dannet språk i det offentlige rom, selv om det som blir oppfattet som dannet språk kan være ekskluderende for veldig mange».

Når det gjelder Vietnam, sier studentene at landet har ett skriftlig standardspråk som avviker fra talespråksvariantene, mens det likevel gjennom begrepsbruk er synlig hvorvidt standardspråket har sør- eller nordvietnamesisk opphav. Også i Vietnam har standard skriftspråk høyere status enn talespråket. I mange sammenhenger vil det være svært vanskelig å forstå for befolkningen – det finnes, sier studentene, en rekke begreper som kun benyttes i talespråket. I talespråket er det også påkrevd å signalisere relasjon, særlig knyttet til alder, som både har hierarkisk betydning, men også status. Studentene fremhever at å unngå å anvende disse formene ansees som uhøflig: «Respekt for lærer, foreldre, eldre personer eller

viktige personer står øverst i all type kommunikasjon». Mangel på demokratisering av skriftspråket mener de at har røtter i kolonialismen.

Tolkestudentene beskriver Pakistans diglossi-situasjon med at både urdu og engelsk er standardspråk og skriftspråk. Begge språkvariantene kan være utilgjengelige for en rekke språkbrukere, både fordi deres talespråk er langt fra skriftspråk(ene), men også fordi talespråket kan være et tredje språk. I Pakistan dominerer punjabi, men også en rekke andre språk blir talt. Mens urdu benyttes i skoler, benyttes engelsk i høyere utdanning. Urdu som skriftspråk har fått høy status, det samme har engelsk til tross for at utbredelsen er et resultat av kolonialisme:

Nasjonalspråket urdu virker som 'lingua franca'. Interessant nok er grunnloven skrevet på engelsk, selv om Pakistans grunnlov begrenser bruken av engelsk. Det er språket til den privilegerte klasse, og det er også en av grunnene til at engelske låneord er så hjertelig velkomne. En annen ting er at foreldrene kan snakke punjabi seg imellom, mens de strengt og konsekvent snakker urdu og/eller engelsk til barna.

Studentene påpeker at ulike talespråkvarianter er tilgjengelige for de fleste. Storparten av språkbrukere i Pakistan kodeveksler og benytter ulike språk i ulike settinger om de kan. Studentene trekker paralleller mellom pakistanske muntlige språkspraksiser og slik de erfarer norske språkpraksiser.

Språkbruken i Norge oppfattes generelt som mindre formell, mer tilgjengelig, og avstand mellom skrift og tale ikke er så stor, det kan forventes at alle kjenner til standardvarianten av norsk. Landene studentene representerer har en mer kompleks språksituasjon som er preget av status og makt.

Kontrastive perspektiver på offentlig kommunikasjon til borgerne

Studentene beskriver at i samtlige tre land har skriv fra offentlig sektor et høyere formelt språklig register enn det som ofte er tilfellet med skriv fra norsk offentlighet. For eksempel kan teksten formuleres i tredjeperson, med bruk av passive konstruksjoner og høflighetsformer. På denne måten unngår offentlig sektor at informasjonsmottaker mister ansikt, som i tilfellet med Vietnam. Studentene mener at denne form for skriftlig register er en konsekvens av at i myndighetenes kommunikasjon med borgere vektlegges statens behov for å kommunisere eller disseminere informasjon, ikke på befolkningens behov for å delta, som tilfellet ofte er på norsk. Mens norsk offentlighet gjerne oppfordrer borgere til handling gjennom språkhandlinger som å *anbefale*, vil man i de respektive landene bruke påbud eller forbud.

Studentene rapporterer at i Romania ville statens kommunikasjonsstrategier preges av direkte oppfordring til handling gjennom overtalende argumentasjonsstrategier. Videre er klarspråkkonseptet ikke innlemmet i offentlig sektors kommunikasjon. Studentene mener at offentlig kommunikasjon bidrar til å skape distanse mellom etat og individ, især fordi språkføringen knyttes til sosiale roller og makt.

På spørsmålet om hvordan staten typisk kommuniserer til sine borgere svarer den pakistanske studentgruppen at skriftlig diskurs fra offentlig sektor ikke nødvendigvis er ulik den norske i struktur og oppbygning, men at den største forskjellen knyttes til valg av modalitet. Mens man i Norge i stor grad anvender sentralisert og skriftlig informasjonsdisseminering, kan land med store menneskelige ressurser som Pakistan, både foretrekke og faktisk velge muntlig informasjonsbredning på grunn av høy analfabetisme. I Pakistan spres offentlig informasjon gjerne muntlig gjennom elektroniske medier, samt at personell i større grad sendes ut fysisk til borgernes hjem. En slik modell gir rom for informasjonstilpasning.

Tolkestudentene var enige i at i norsk offentlig kontekst er hovedfokus på skriftkulturen og at det skrevne ord tillegges mye makt - et vedtak er mer gyldig i kraft av å være skrevet.

Videre skal vi se hvordan to offentlige brosjyrer ser ut for tolkestudenter med den erfaringen og kunnskapen de har om språk, tolking og kommunikasjon.

Beskrivelse av de konkrete brosjyrene

Før vi belyser utfordringer knyttet til lesing og tolking av de valgte tekstene, slik studentene ser dem, vil vi beskrive dem nærmere. Overordnet kan man si at begge tekstene har som hovedformål å informere og å gi og få tjenester.

Tekst A heter «Friluftslivs for seniorer. Aktivitet og trivsel i nærmiljøet» og er utgitt av Norsk Friluftsliv med støtte fra Helsedirektoratet. Brosjyren informerer om tilbud (turgrupper, utendørsaktiviteter for eldre etc.) og tiltak som søker få eldre i aktivitet. Målgruppen er eldre og seniorer. Brosjyren er sammensatt av ulike teksttyper og diskurser: Direkte oppfordringer til handling (ut på tur), helseinformasjon (helsemessige fordeler ved friluftsliv), personlige narrativ til inspirasjon (erfaringsdiskurs), saksopplysninger (hvem, hva, hvor, hvordan). Det verbalspråklige materialet i brosjyren er innom flere fagfelt (blant annet medisinsk) og domener (dagligdagse og spesialiserte) og ulike diskurser (vitenskapelige, opplysningsdiskurser mm). I tillegg finnes nærhets- og høflighetsstrategier som veksler gjennom formaning og mild oppfordring til handling. Brosjyren er et flere siders A5-hefte, med små tekstbiter fordelt på en eller to sider. Ulike teksttyper samhandler multimodalt med visuelle og grafiske ressurser som bidrar til å skape sammenheng. Brosjyren er rammet inn med figurer av blader, vekster og bær i dype høstfarger, figurene antyder fremfor å konstatere form. De står i kontrast til de naturalistiske fotografiene som står for det eksplisitte blikkfanget i brosjyren: Eldre mennesker er avbildet i ulike utemiljø som utøver aktiviteter som å gå, stå, sykle, gå på ski og gå med staver. De smiler og konverserer. Brosjyren formidler ideologi om hva som ansees som et godt seniorliv. Modelleseren teksten maner frem, er norsk, middelklasse med kjøpekraft til å investere i fysisk aktivitet gjennom turutstyr, allværsjakker, sykler, ski, hund, osv. Kun ett fotografi avviker fra denne fortolkningen av modelleseren, nemlig fotografiet av en kvinne med asiatisk opphav, betydeligere dårligere til bens, dårligere turkledd, som støttes ute i skogen av et barn.

Tekst B, «Ditt liv, din plan – Til deg som kan ha behov for langvarige og koordinerte tjenester» og informerer om en konkret offentlig tjeneste og henvender seg til mennesker som av ulike helsemessige eller psykologiske årsaker trenger bistand (f.eks. en individuell koordinator). Brosjyre B har som formål å informere brukere med behov for sammensatte tjenester fra det offentlige at man kan søke bistand fra en individuell koordinator som kan hjelpe brukeren med å koordinere mellom de forskjellige tjenestene. Denne brosjyren er kompleks, til tross for at tilbudet forklares på en enkel måte. Brosjyren er en 4-siders folder med brødtekst i midten, omsluttet av en plakat-lignende forside og et kontakt/søknadsskjema på baksiden. Verbalspråklig inneholder teksten sammensatte (figurative) begrep som 'koordinerte tjenester som samarbeider', 'langvarige og koordinerte tjenester', 'tjenestene henger sammen', og administrativt komplekse begrep som 'helhetlig oppfølging', 'koordinerende enhet i din kommune', 'tiltak fra andre sektorer inkluderes'. Modelleseren vi kan utlede av dette, forventes å ha høy lesekompetanse og en viss dybdeforståelse for offentlig sektors tjenester, men også å ha tilgang til retoriske og verbalspråklige ressurser jevnt over *hverdagsspråket*. Videre i brosjyren finnes systemkonstruksjoner som er ideologisk forankret i norsk offentlig tjenestesektor: retten til individuelle tjenester, tilpasninger og ivaretagelse av individets rettigheter og statens forpliktelse for sine borgere. Et underforstått mål med brosjyren er at leseren skal oppnå myndiggjøring og kontroll over egen situasjon ved å la noen ta ansvar for medieringen mellom individ vs. det offentlige. Slik sett reflekterer

brosjyren demokratisering ideologisk (f. eks medbestemmelse, individuelle rettigheter). Visuelt benyttes illustrasjoner som fremstiller mulige brukere av denne tjenesten – de er todimensjonale strektegninger i ulike former og fysiske utgaver, muligens med mål om å være inkluderende i et mangfoldig samfunn.

I sum benytter publikasjonene ulike retoriske grep for å nå ut til sitt publikum: Brosjyre A ser ut til å ville skape nærhet til sine lesere, og appellerer til individets handlekraft. Her kan utfordringene når dette skal formidles ligge i ideologien om hva som er det gode liv i alderdommen. Brosjyre B skaper avstand til leseren gjennom et kompliserende språk og uklare tegninger som på et vis er tilslørende og uklart i sitt forsøk på å være klargjørende. Med et slikt uklart kommunikativt prosjekt, kan vi forestille oss hvor krevende det kan bli å overføre *mening* formidlet i denne brosjyren gjennom tolking til brukergrupper med svært ulike forutsetninger på språklig og systemisk nivå.

Studentenes beskrivelser av utfordringer i tekstene

Vi presenterer først funnene knyttet til selve forståelsen av teksten, deretter hvilke tolkeutfordringer studentene ser.

Om lesing av tekstene

Gjennom den multimodale analysen over, ser vi at modalitetssamspill mellom verbaltekst, farger, og grafologiske og visuelle ressurser, sammen formidler brosjyrenes kommunikative formål (mening). I kommunikasjonen finner vi mening som er eksplisitt uttrykt, og implisitt. Studentene trekker frem den implisitte meningen, den man må analysere seg frem til, som utfordrende og problematisk, de antar at mottakerne ikke har den kunnskapen teksten legger opp til at mottakeren har. Gruppene oppsummerer samlet og har mange bemerkninger til språkbruken, især i brosjyre B. For det første finner de språkbruken ugjennomtrengelig for leseren i sin allmennhet. Hva betyr egentlig uttrykk som 'sikrer fremdrift', 'helhetlig oppfølging', og 'koordinerte som tjenestener som samarbeider' eller at tjenester 'virker sammen'? Grammatisk peker de på at forklarende eller underordnede ledd som 'tjenestene du trenger skal virke sammen *slik at du får en helhetlig oppfølging*' og 'Hvis du er innlagt på sykehus *skal sykehuset tilby deg koordinator, melde behovet for individuell plan videre til kommunen og ved behov bidra i gjennomføring av planen*' krever en analytisk tilnærming for å se hva som passer sammen. Som tolk må man finne pragmatisk eller funksjonell ekvivalens for at de skal gi mening i målteksten. Hvordan gjøre dette når kildeteksten er skrevet i en ugjennomtrengelig stil for en målgruppe som muligens på grunn av sin institusjonelle kontekstforståelse har andre verktøy for å forstå tekstens mening?

Når vi forflytter oss til det relasjonelle, fremhever alle gruppene at visuelle fremstillinger som tegninger for deres språkgrupper er en kommunikasjon som benyttes for barn. Det faktum at tekstprodusenten, den offentlige part i brosjyre B velger «tegneseriefigurer» (studentens ord) som en inkluderende strategi, vil kunne ha motsatt effekt. Tegninger kan gjøre at mottakeren av tolkingen blir visuelt rammet inn som barn, nedgradert og latterliggjort. På rumensk finnes i tillegg et uttrykk for 'å være firkantet i hodet' som ifølge tolkene betyr «å være dum, idiot, evneveik».

Språkgruppene var enige om at deler av brosjyre A ikke byr på språklige utfordringer i tolking, men at mening nordmenn kobler til for eksempel turmarsj og stolpejakt, ikke nødvendigvis vil ha verken språklig eller sosial resonans hos mottakerne av tolkingen. Brosjyren, som har en veldig høstlig visuell profil, som knytter naturen til høst, men også lesergruppen til *livets høst*, ble ikke videre kommentert av studentene. De knyttet lite eksplisitt mening til høstfargene og bladene som pryder side opp og side ned. De vektla meningsskapingen i det verbalspråklige og i fotografiene.

Studentene var enige om at brosjyre A gjenspeiler 'forestillinger' om hva som gir et godt liv og en god alderdom. En student kommenterte absurditeten i at eldre, som har kommet til et stadium i livet hvor hverdagens strev er over og *endelig kan hvile*, skal bruke alderdommen til å gå turer i skogen, trimme, sykle, og for ikke å glemme - å gå på ski! Samtidig diskuterte de om meningen som formidles er så universell som brosjyren fremstiller: Må man gå i naturen for å være aktiv? Vil ikke hagearbeid, dyrking av egne blomster eller grønnsaker, og ukentlige handleturer kvalifisere som aktivitet? Eller utendørs kule- eller ballspill (som golf, boule) som er viktig både fysisk og sosialt for eldre menn i mange land? Studentene påpeker også at mange eldre innvandrere ikke har tilgang til bil, som en student sier: «Brosjyren er skrevet for nordmenn, som kjører bil ned til Madla [for å] handle. Og kommer hjem og sitter foran TV og ikkje gjer noge meir». Forståelsen av aktivitet er annerledes. Og hvis vitsen er å være ute og bruke naturen, hvorfor er ikke piknik ute i det fri med familie og venner dratt inn som meningsfylt? Som norsk leser vil man muligens tilskrive denne snevre forståelsen til hvem som står som utgiver av brosjyren. Paraplyorganisasjonen Norsk friluftsliv har ingen institusjonell ekvivalens i noen av landene for disse tre tolkespråkene. Avsenderen oppfattes som offisiell og derfor mente studentene også at narrativ som retorisk ressurs for å oppfordre til handling, virket noe påtatt.

Om tolking av tekstene

I oppsummeringen pekte tolkene på at i brosjyre B, hvor meningen er dels tilslørt, vil en tolking kreve mange ressurser. Sagt i kontekst av denne diskusjonen: Tolken ville tatt noen *klarspråkgrep* i form av oversettelsesstrategier som eksplisittering (pakke ut enkelte begrep og termer) og salami-teknikk (for å unngå innfløkt syntaks). Det ble også diskutert i hvilken grad tolkene skulle *overse* tegningene for å ikke forstyrre det som var ment som inkluderende. Det fremkom en oppfattelse av at en kildeorientert oversettelsesstrategi ville virke mot sin hensikt, og at visse tilpasninger var nødvendige for at formålet med tolkingen skulle opprettholdes. Videre talte studentene om behovet for språklig tilrettelegging, eller registrering, på et rent diskursivt nivå avhengig av kontekstforhold knyttet til den eventuelt konkrete mottakeren av tolking i en gitt situasjon. Dette også for å oppfylle tolkingens formål. Tolkene uttrykte unisont at den ville vært bedre om brosjyrens innhold hadde blitt gjort relevant for brukeren ved at den offentlige parten selv tilpasset diskursen direkte til brukeren, og heller bruke tolken til å gjengi dette.

Når det gjaldt brosjyre A, hvor tolkene var enige om at den verbalspråklige mening dels var transparent nok, hadde de utfordringer med å forstå relevans for nettopp *sine* brukergrupper. Studentene omtaler de eldre i sine språkgrupper som førstegenerasjons innvandrere, med sterke bånd og minner til sine opprinnelsesland. De mente at «deres eldre» sammenligner sin alderdom i Norge med alderdommen «hjemme». Her ble det formidlet en rekke beskrivelser av eldre innvandrere, og studentene hevdet at de eldre absolutt ikke ville finne brosjyren relevant for *sine* behov. Det var især fotografiene som forsterket mangelen på relevans for studentenes brukergrupper. «Eldre innvandrere sykler ikke», som en student uttrykte det.

Studentene brukte tid i gruppene til å diskutere ekskludering av andre kategorier nordmenn som verken er 'blendahvite', økonomiske bemidlede nok til å bruke dyre, fargerike allværsjakker, og som var 'riktig utstyrt' for tur: Interessant nok kom ikke studentene med en konkret løsning for hvordan de ville gå frem i en tolkesituasjon hvis de ble anmodet om å tolke en slik brosjyre. De avskrev brosjyren i sin helhet og snakket heller om en ny brosjyre som gjerne kunne ha noe av det samme språklige innholdet, men med fotografier som gjenspeilte det de hevder er det faktiske mangfoldet i den eldre befolkningen: eldre med ulike funksjonsnivå, ulike hudfarger, ulike klesvalg og ikke minst, en helt annen visuell bekreftelse av hva som oppleves som relevante aktiviteter: Dagligdagse aktiviteter rundt hus og hjem,

fysiske aktiviteter man utfører med andre eldre, med storfamilien, med barnebarna, eller alene i samspill med naturen.

Hvis vi legger til grunn at mottakere av brosjyrene over kanskje har begrenset botid og/eller mindre erfaring eller forståelse for offentlig sektor, vil publikasjonene by på konkrete utfordringer. Når felles referanse til verdinormene som kommuniseres eller systemforståelse er redusert, er ikke hele meningspotensialet tilgjengelig gjennom valg av brosjyrenes ulike semiotiske ressurser. Vi ser at de sosialt og kulturelt formede semiotiske ressursene i det sammensatte meningspotensialet kan skape andre konnotasjoner og assosiasjoner hos publikum. Ideelt sett vil informasjon og kommunikasjon som treffer på tvers av sosiale og kulturelle strukturer legge betydelig mindre press på tolkens kognitive ressurser, og ikke minst på effekten tolkingen kan ha på mottakeren.

Diskusjon

Skal kommunikasjonen sikres i offentlig sektor, er det viktig med økt bevissthet rundt kommunikasjonens mange utfordringer knyttet til kognisjon, modalitet, kunnskap, språk, sjangerkonvensjoner og tolking. Det er begrenset hvor langt tolken kan gå i å kontekstualisere, både sosialt, kulturelt og kunnskapsmessig - tolken er bundet av sin yrkesetikk i prosessen og kan kun ta valg på grunnlag av det som kommer til uttrykk, ikke forestillinger om individet. Hva gjør da en tolk når kildeteksten er utformet på en slik måte at tolken, med sin kompetanse i begge tolkespråk, språkpraksiser og kontrastive perspektiver raskt forstår at «denne teksten funker ikke», som uttrykt om brosjyre B? Hvis det overordnede formålet med tolkingen er å *gi informasjon*, altså sørge for at den ikke-norskspråklige brukeren er informert om tjenester og rettigheter, er det da hensiktsmessig av tolken å forbli i kildespråkkonteksten uten å pakke ut begrep og konsepter på en måte som gjør at informasjonen blir forståelig (jf. stolpejakt)? Og hvis tolken tar noen kontekstualiseringsgrep i gjengivelsen, hvor mye er tilstrekkelig og når går det for langt inn i andres profesjoners ansvar eller påvirker individets autonomi?

Det sterke kravet til tilpasset kommunikasjon i lovverkene nevnt i starten av denne artikkelen tilsier at det er viktig kompetanse for alle i offentlig sektor å forstå og forvalte sitt kommunikative ansvar systematisk. Tilpasset kommunikasjon, både skriftlig og muntlig, må dermed være en integrert del av all profesjonell kommunikasjon og ikke noe som løses ad hoc eller utenfor, være seg det universell utforming, oversettelse eller tolking. Forenklete forståelser av språket som noe som kan isoleres og gjengis uten endringer, skaper forventinger hos brukere av slike tolke- og oversettertjenester. Andres forventinger til profesjonsutøvere, utgjør en del av det Billett (2011) kaller *curriculum*, og som vi kan se på som kunnskapsbasen for yrkesutøvelse. Ikke bare tolkebrukere, men også en rekke utøvere av tolkeyrket, har et forenklet forhold til tolking. Det innebærer risiko ikke å forstå kommunikasjonens kompleksitet og ikke kjenne til hvilke strategier og verktøy som kan benyttes, hvilke kulturelle (diskursive) faktorer som må velges inn i tolkingen, og hvilke de primære ansvarshaverne i kommunikasjonen selv må ta ansvar for.

Når det gjelder tolking fra skrift til tale, rapporterer tolker at de har etiske betenkeligheter med noe av tolkingen de gjør av skriftlig materiale (Nilsen & Havnen, 2020). Dette både fordi de ser at egenproduksjon ikke alltid blir gunstig på grunn av utfordringer knyttet til selve metoden (tidspress, lite forberedelse mm), men også fordi informasjonen gjerne er ment for å motivere til handlinger. Både informasjonen og handlingene kan bli uklare i den muntlige gjengivelsen, det kan være vanskelig å følge med, huske eller og å finne tilbake til informasjonen (Nilsen & Havnen, 2020). Som vi også ser av vårt materiale, kan det også være andre kommunikative hindringer i måten informasjon er utformet på.

Vår studie peker også på utfordringer når skriftlig materiale skal gjengis muntlig i forbindelse med ulike bruksområder for tale og skrift, samt språksituasjoner som diglossi eller

grader av diglossi. En tekst i klarspråk kan bli mindre klar om språkføringen som velges i målspråket er i et utilgjengelig register fordi det oppfattes som mer formelt korrekt. Hvis man for eksempel skal mediere klarspråk til klarspråk på det andre språket, må man forstå funksjonene disse normene ivaretar (Seljeseth, 2020). Et dokument kan miste sin opprinnelige tekstverdi hvis det velges en språkvariant i gjengivelsen som ikke er del av akseptert språkbruk på det andre språket. For at en ytring skal kunne opprettholde tekstverdi, står tolker hele tiden overfor valg. Samtidig må vi huske at tolking og oversettelse ikke foregår mellom to låste språkkulturer, men i norsk offentlig sektor der migranten lever i diaspora og vil tilegne seg nye kommunikative erfaringer og sjangerforståelser (Georgius, 2010). Botid vil også ha noe å si for når man tilegner seg tolkningsnøkler som gjør at man gjenkjenner en tekst som den ytringshandlingen den er ment å være. I offentlig sektor, har sektoren selv et ansvar – og plikt – for å legge til rette for forståelse, for utføre dette, må de ha god kunnskap om kommunikasjon og flerspråklig kommunikasjon.

For tolker og oversettere er det helt nødvendig å ha utvidede, kontrastive kunnskaper om språklige og kommunikative praksiser. De beveger seg i et landskap der de må velge korrekt variant, stil, valør og diskurs i henhold til målet med den kommunikative situasjonen. Utdanning møter dette gjennom arbeid med kontrastive perspektiver og paralleltekster. Dette er ikke nye idéer; kontrastiv tekstlingvistikk er aktuelt både i andrespråklæring og ulike oversettelsesdisipliner, se for eksempel Kaplan (1966), Kasper og Blum-Kulka, 1993 (2023 digitalt) og Chesterman (1998). Poenget med å understreke tolkingens semiotiske bidrag, samt hva tolken ikke kan bøte på, er ikke å si at den grunnleggende tolkeetikken må endres. Dette er perspektiver som gjerne forfektes når det oppdages diskrepans mellom idealet og faktisk praksis (Pöllebauser & Topolovec, 2023). Tolkefaget i Norge, gjennom utdanning, har funksjonell ekvivalens som mål - tolken tolker innhold/mening. Likevel omtales det å tolke alt som *ordrett tolking*, eller *ord for ord*. Dette begrunnes med formuleringene i etikken, som signaliserer ingen endring av kildetekst. Gjennom praksisen med å orientere om tolkens rolle ved å si at alt blir tolket helt nøyaktig, uten endring (IMDi, 2020), er fagfeltet med på å opprettholde denne idéen. De andre deltakerne lever i en falsk trygghet om at det det ikke vil være språklig svinn i kommunikasjonen. Hvis etikken oppfattes så forenklet og ikke oppleves dekkende for reell kommunikasjon, hvis grensene er rigide eller uklare, er sannsynligheten der for at det utvikles praksiser basert på erfaringer som ikke fagliggjøres. Hvis avstanden mellom føringer for profesjonen og faktiske erfaringer blir for stor, er det en tendens at profesjonsutøvere utvikler en praksis som balanserer mellom krav og forventning (Schön, 1995). I tolking kan vi forstille oss to ytterpunkter hvis vi tar utgangspunkt i at det i vårt materiale var viktig i alle gruppene å signalisere hierarki i talespråket: Noen vil gjøre det (målorientert) andre vil la være (kildeorientert). Begge løsningene vil forårsake en forskyvning. Faglig refleksjon gjennom utdanning støtter opp under en mer nyansert oppfattelse av tolkers muligheter i språket og grensegangene for eget handlingsrom. De vil også kunne få mer nyansert forhold til diskursive (kulturelle) faktorer.

Selv om bruken av tolker som er oppført i nasjonalt tolkeregister øker, dekkes fremdeles rundt 40% tolkeoppdrag av 'andre' (IMDi, 2022). I tillegg har de som er definert som kvalifiserte tolker (kategori E) ingen opplæring og vurdering i ferdigheter i tolking (det betyr ikke at det ikke finnes gode autodidakter). Det er stort rom for forbedring når det gjelder utdanning av tolker. Det finnes 2400 kandidater til bachelorgrad i tolking i offentlig sektor blant de rundt over 3000 oppførte tolkene i Nasjonalt tolkeregister. De som ikke har utdanning, kan sees på som i starten av en profesjonsutvikling, der man er ofte er mer normtro og skjønnsdomenet er innsnevret (Kessels & Korthagen, 2001). Risikoen er også her for utvikling av praksiser som ikke er fagliggjorte - fordi de etiske retningslinjene kan oppfattes som teori som motsetning til praksis når de er gjenstand for en ufaglært fortolkning.

Konklusjon

Manglende kunnskapsgrunnlag for utøvelse av profesjonelt skjønn i tolkemediert kommunikasjon er en risiko for det kommunikative prosjektet. Tolkebrukere trenger bevissthet om hva tolken gjør noe med og hva de selv må ta ansvar for i kommunikasjonen. Et for sterkt fokus på det verbale aspektet i kommunikasjonen kan i siste instans gå utover enkeltindivider. For at flere, både tolker og andre profesjonsutøvere, skal kunne forstå begrensinger og muligheter i tolkemediert kommunikasjon, er utdanning og kompetanseheving å regne for den sikreste metoden. Kunnskap bidrar til profesjonell trygghet både hos tolker og tolkebrukere, bedre tverrprofesjonelt samarbeid og tydelig felles ansvar for overholdelse av lovverk, samt felles forståelse av lovverket.

Litteraturliste

- Adami, E., & Pinto, S. R. (2020). Meaning-(re)making in a world of untranslated signs: Towards a research agenda on multimodality, culture and translation. I M. Boria, Á. Carreres, M. Noriega-Sánchez & M. Tomalin (Red.), *Translation and multimodality: Beyond words* (s. 71-93). Taylor and Francis.
- Abu-Liel, A. K., Ibrahim, R., Nir, B., & Eviatar, Z. (2022). Reading and writing in a diglossic context: A multifaceted perspective. I E. Saiegh-Haddad, L. Laks & C. McBride (Red.), *Handbook of literacy in diglossia and in dialectal contexts* (s. 303-357). Springer International Publishing.
- Antinjuntt, K. (2024). *En ny innstilling til prima vista-tolkning gjennom utdanning: En kvalitativ enkätstudie blant tolkstuderer ved OsloMet – storbyuniversitetet* [Magisteravhandling]. Helsingfors Universitet.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b645ce7b-2ba9-402f-8358-00313d8d6af4/content>
- Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3. utg.). Routledge.
- Berge K.L (2002) Å skape mening med tekst - et etterord om sakprosa og tekstvitenskap. I Johan L. Tønnesson (Red), *Den flerstemmige sakprosaen: Nye tekstanalyser*. Fagbokforlaget.
- Billett, S. (2011). *Vocational education: Purposes, traditions and prospects*. Springer.
- Chesterman, A. (1998). *Contrastive functional analysis*. John Benjamins.
- Engberg, J. (2021). Legal translation as communication of knowledge: On the creation of bridges. *Parallèles*, 33(1), 6-17. <https://doi.org/10.17462/para.2021.01.02>
- Felberg, T. R. (2015). Utfordringer ved prima vista tolking i asylintervjuer. *FLEKS: Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice*, 2(1), 1-17.
<https://doi.org/10.7577/fleks.1297>
- Felberg, T. R. (2021). Norwegian-Somalis are best suited to inform Norwegian-Somalis: Crisis communication, linguistic diversity and social (in)equality during the initial stages of the Covid-19 pandemic as represented by the Norwegian Broadcasting Corporation (NRK). *Journal of Language and Discrimination*, 5(2), 90-117.
<https://doi.org/10.1558/jld.19450>
- Felberg, T. R. (2022). Crisis communication and linguistic diversity in Norway during the COVID-19 pandemic: Focus on interpreting and translation services. *FITISPos International Journal*, 1(9). <https://doi.org/10.37536/FITISPos-IJ.2023.1.9.304>
- Felberg, T. R., & Nilsen, A. B. (2017). Exploring semiotic resources in sight translation. *The Journal of Specialised Translation*, 28, 230-249.

- Felberg, T. R., & Skaaden, H. (2021). The (de)construction of culture in interpreter-mediated medical discourse. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 11, 95-112. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v11i.298>
- Felberg, T. R., & Sagli, G. (2019). Training public service employees in how to communicate via interpreter in Norway: Achievements and challenges. *FITISPos International Journal – Public Service Interpreting and Translation*, 6, 141-155.
- Felberg, R.T., & Sagli, G. (2023). Training public service providers in how to communicate via interpreter. I L. Gavioli & C. Wadensjö (Red.), *The Routledge handbook of public service interpreting* (s. 399-413). Routledge.
- Ferguson, C.A. (1959) Diglossia. *WORD*, 15(2), 325-340. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659702>
- Georgiou, M. (2010). Identity, space and the media: Thinking through diaspora. *Revue européenne des migrations internationales*, 26(1), 17-35. <https://doi.org/10.4000/remi.5028>
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. Edward Arnold.
- Havnen, R. (2019). Multimodal and interactional aspects of sight translation: A critical review. *FITISPos International Journal - Public Service Interpreting and Translation*, 6(1), 91-106.
- Havnen, R. (2020). Where did the footnote go? How the change of mode in sight translation affects meaning-making. *The Journal of Specialised Translation*, 34, 78-99.
- Havnen, R. (2021). Sight translation - safe translation? Exploring meaning-making and interaction from a multimodal perspective *Skriftserien*, 12. OsloMet - Storbyuniversitetet.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). (2022). *Offentlige organers behov for tolking 2022*. <https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/tolk/faktaark-tolkemonitor-2022.pdf>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). (2020). *Forberede og gjennomføre en tolket samtale*. <https://www.imdi.no/tolk/forberede-og-gjennomfore-et-tolkeoppdrag/>
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Johnsen, Å. (2023). Samspillet mellom juridiske aktører og tolker i norske rettssaler. *Kritisk juss*, 249(3), 141-164. <https://doi.org/10.18261/kj.49.3.2>
- Kaplan, R. B. (1966). Cultural thought patterns in inter-cultural education. *Language Learning*, 16(1-2), 1-20. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1966.tb00804.x>
- Kessels, J., & Korthagen, F. A. J. (2001). The relation between theory and practice: Back to the classics. In F. Korthagen (Red.), *Linking practice and theory: The pedagogy of realistic teacher education* (s. 20-31). Lawrence Erlbaum.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2018). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering. (LOV-06-16-51). *Lovdata*. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Nasjonalt tolkeregister (2025, 06. mars), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Tolkeregisteret. <https://www.tolkeregisteret.no/>
- Nilsen, A. B., & Hitching, T. R. (2011). Tolkemedierte samtaler: Et gjensyn med lingvistikken. *Sosiologisk tidsskrift*, 19(3), 219-236. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2011-03-01>
- NOU 2014:8. (2014). *Tolking i offentlig sektor. Tolking i offentlig sektor – et spørsmål om rettsikkerhet og likeverd*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-8/id2001246/>
- Kaye, A. S. (1994). Formal vs. informal in Arabic: Diglossia, triglossia, tetraglossia, etc., polyglossia — multiglossia viewed as a continuum, *Zeitschrift für Arabische Linguistik*, 27, 47-66.

- Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. Routledge.
- Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Arnold Hodder.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications*. Routledge.
- Nilsen, A. B. & Monsrud, M.-B. (2015). Reading skills for sight translation in public-sector services. *Translation & Interpreting*, 7(3), 10-20.
<https://doi.org/10.12807/ti.107203.2015.a01>
- Nilsen, A. B., & Havnen, R. (2020). Sight translation: Best practices in health care and in training. I I. E. T. de V. Souza & E. Fragkou (Red.), *Handbook of research on medical interpreting* (s. 375-396): IGI Global.
- Pöllabauer, S., & Topolovec, I. (2021). Ethics in public service interpreting. I K. Koskinen & N. K. Pokorn (Red.), *The Routledge handbook of translation and ethics* (s. 211-226). Routledge.
- Okoniewska, A. M. (2022). Interpreters' roles in a changing environment. *The Translator*, 28(2), 139-147. <https://doi.org/10.1080/13556509.2022.2124712>
- Schön, D. A. (1995). *Knowing-in-action: The new scholarship requires a new epistemology*. *Change*, 27(6), 27-34. <https://doi.org/10.1080/00091383.1995.10544673>
- Seljeseth, I. (2020). *Klart språk og retorisk medborgerskap* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Skaaden, H. (2020). Ethics and profession. I M. Phelan, M. Rudvin, H. Skaaden & P. S. Kermit (Red.), *Ethics in public service interpreting* (s. 147-201). Routledge.
- Solum, K. L., Colom, M. A., Felberg, T. R., Havnen, R. & Strand, S. O. (2024). Oversettelse i offentlig sektor i Norge – en blindsoner i norsk forvaltning? *Norsk Oversetterleksikon*. <https://www.oversetterleksikon.no/oversettelse-i-offentlig-sektor-i-norge-en-blindsone-i-norsk-forvaltning/>
- Språkloven. (2022). Lov om språk (LOV-2021-05-21-42). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-05-21-42>
- Språkrådet. (u.å). *Kort om klarspråk*. <https://sprakradet.no/klarsprak/kunnskap-om-klarsprak/kort-om-klarsprak/>
- Tolkeforskriften. (2022). Forskrift til tolkeloven (FOR-2021-09-13-2744). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2021-09-13-2744>
- Tolkeloven. (2022). Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk (LOV-2021-06-11-79). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-11-79>
- Tønnesson, J. L. (2010). Leserens modell – om relevansen av resepsjonsteori. I S.V. Knudsen & B. Aamotsbakken (Red.), *Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster* (s. 176-195). Høyskoleforlaget.
- Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. Routledge.
- Varvin, S. (2008). *Flyktningpasienten: Behandling, rehabilitering og utvikling*. Universitetsforlaget.
- Ørvig, K. (2009). Lost in translation i møte med det offentlige. *Sosiologisk tidsskrift*, 17(4), 333-351. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2009-04-03>